

Ж.Е. Жұмаділлә, А.О. Мусабекова
 Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті
 Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.
zhumadillaevazhibek@gmail.com

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЙЕЛДЕР КӘСІПКЕРЛІГІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ОНЫҢ ЭКОНОМИКАДАҒЫ РӨЛІ

Қазақстандағы шағын және орта бизнестегі әйелдердің үлесі статистикалық деректер арқылы көрсетіліп, олардың кәсіпкерлікке тартылуындағы артықшылықтар мен кедергілер талданады. Негізгі қиындықтар ретінде қаржыландыруға қолжетімділіктің шектеулілігі, гендерлік стереотиптер және отбасылық міндеттерді кәсіпкерлікпен үйлестіру қажеттілігі аталады. Сонымен қатар, әйелдер кәсіпкерлігіне бағытталған мемлекеттік және халықаралық қолдау шаралары, оның ішінде «Бизнестің жол картасы-2025» бағдарламасы және халықаралық ұйымдардың бастамалары нақты мысалдармен сипатталады. Мақалада табысты кәсіпкер әйелдердің мысалдары келтіріліп, олардың бизнесі арқылы әлеуметтік мәселелерді шешуге ықпал еткені көрсетіледі. Болашақтағы даму перспективалары, әйелдер кәсіпкерлігін дамыту үшін қажетті шаралар мен гендерлік теңдікті нығайту жолдары талқыланады. Мақала Қазақстандағы кәсіпкер әйелдердің әлеуметтік және экономикалық рөлін түсінуге бағытталған [1].

«Әйел – қырық шырақты» дейді халқымыз. Отбасының берекесін ұйытып, бала өсіріп, жар күтетін әйел – ел экономикасына үлес қосу бағытындағы ауқымды жұмыстарда да өте белсенді. Әсіресе кәсіпкерлік жұмыстарында бақтары мен іскерлігін ұштауда қыз-келіншектер тартынып жатқан жоқ.

Қазақстандағы кәсіпкерлік қызмет қоғамның экономикалық және әлеуметтік дамуындағы негізгі қозғаушы күштердің бірі болып табылады. Соңғы жылдары елдегі кәсіпкер әйелдердің саны артып, олардың экономикаға қосып жатқан үлесі айтарлықтай өсті. Қазіргі заманауи әйелдер тек отбасын ұстап, бала тәрбиелеумен шектелмей, іскерлік белсенділік танытып, бизнес әлемінде өз орындарын табуда. Бұл үрдіс гендерлік теңдіктің нығаюымен, әйелдерге арналған кәсіпкерлікті қолдау бағдарламаларының дамуымен байланысты. Ұлттық экономика министрі Нұрлан Серікұлы Байбазаровтың айтуынша, Қазақстан құқықтары мен мүмкіндіктері адамдардың барлығы үшін тең қоғам қалыптастыруда елеулі табыстарға қол жеткізді. Республикада гендерлік теңдікті қамтамасыз етудің құқықтық және институционалдық негізі қалыптасты. Заңнамалық деңгейде әйелдерге қатысты кемсітуді жою және ерлер мен әйелдердің теңдігін ілгерілету көзделген. Республикада әйелдердің ел өміріндегі рөлін арттыру үшін жағдай жасауға, қазіргі қазақстандық әйелдің мансап қууына, мемлекеттік және қоғамдық басқаруға белсенді қатысуына үлкен көңіл бөлініп отыр.

Қыз-келіншектер еліміздегі кәсіпкерлік саласын дамытуға белсенді атсалысып келеді. Бүгінде олардың шағын және орта кәсіпкерліктегі үлесі ер-азаматтармен теңесті. Жеке кәсіп ашқан әйелдер жаңа жұмыс орындарын ашуға, отбасылық кәсіпкерлікті қалыптастыруға септіктерін тигізуде. Әрі отбасының ұйытқысы. Әйгілі император Наполеон «Өркениетті әрі білімді ұрпақтың қалыптасқанын қаласаңыздар, бірінші аналарға білім беріңдер» деген екен. Заңғар жазушы Мұхтар Әуезовтің «Ұлт болам десең, бесігінді түзе» дегені де сол бесікті тербететін әйелдер рөлімен тікелей байланысты. Қай қоғамда болсын әйелдің арқалаған жүгі жеңіл болған емес. Оларға әрдайым қолдау қажет.

Қазақстанда кәсіпкер болғысы келетін немесе кәсіпкер, бизнесті неғұрлым тиімді басқаруға ниет білдірген әйел-кәсіпкерлердің үлесін арттыру бойынша жан-жақты шаралар қабылдануда. Әйелдер кәсіпкерлігі – бәсекелес нарықтық ортаны құруға мүмкіндік туғызады. Бұл еңбекке қабілетті халықтың жұмыспен қамтылу деңгейін көтеруге және олардың өмір сүру сапасын арттыруға септігін тигізеді. Әйелдер табиғатынан мейірімділік және аяушылық сияқты қасиеттерімен ерекшеленеді. Әйелдер бизнесінің әлеуметтік жауапкершілігі туралы айтқан кезде көбіне әлеуметтік-материалдық көмекпен аз қамтылған жандарға қолдау және көмек көрсетуді назарға аламыз.

Осы мақалада Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігінің қазіргі ахуалы, олардың алдында тұрған қиындықтар мен оларды қолдау шаралары қарастырылады [4,5].

1. Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігі: Жалпы жағдай Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігі экономикалық белсенділіктің маңызды құрамдас бөлігі болып саналады. Ұлттық статистика бюросының мәліметтеріне сәйкес, қазіргі таңда Қазақстандағы шағын және орта кәсіпорындардың 50%-ға жуығын әйелдер басқарады. Бұл көрсеткіш әйелдердің кәсіпкерлік қызметтегі рөлінің артып

келе жатқанын көрсетеді. Әйелдер негізінен шағын және орта бизнес салаларында, атап айтқанда, қызмет көрсету, сауда, білім беру, денсаулық сақтау және ауыл шаруашылығында белсенді жұмыс атқаруда. Бұған қоса, әйелдердің бизнеске қатысуы тек қала орталықтарымен шектелмейді, ауылдық аймақтардағы кәсіпкер әйелдердің де саны көбейіп келеді. Мысалы, ауыл шаруашылығында, тамақ өнеркәсібінде және туризм саласында белсенді әйелдер өз істерін дамытуда. Әйелдер кәсіпкерлігі ауылдық өңірлерде жаңа жұмыс орындарын ашып, сол арқылы халықтың өмір сүру деңгейін көтеруге ықпал етуде.

Бүгінде әйелдер кәсіпкерлігін қолдау құралдары Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған «Еңбек», «Жұмыспен қамтудың 2020-2021 жылдарға арналған жол картасы», «Бизнесің жол картасы –2025» сияқты мемлекеттік бағдарламалар мен халықаралық ұйымдар, «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қорының түрлі бағдарламалары арқылы жүзеге асуда. «Статистикаға сәйкес мемлекеттік қызметтегі әйелдердің үлесі 2010 жылы 52,7%-ды құраса, 2022 жылы 55,5%-ға дейін өсті, оның ішінде 39,2%-ы – басшылық лауазымдағы әйелдер. Саяси лауазымдарда 59 әйел жұмыс істейді, олардың ішінде министрлер, Агенттіктің, Жоғары аудиторлық палатаның және Конституциялық соттың төрағалары, облыстардың және қала әкімдерінің орынбасарлары да бар». Пандемия кезінде шағын және орта бизнесті (ШОБ) қолдау шаралары салыққа жеңілдік, қаржы ұйымдарының қарыз алушыларын қорғау және пандемияға байланысты жұмыссыздыққа тап болған азаматтарды қолдау жағынан қамтыды.[3,4]

Шағын және орта бизнестегі әйелдердің үлесі 2011 жылы 38,4% болса, 2021 жылы 44,6%-ды құрады. Елімізде кәсіпорын басшыларының 30,8%-ы – әйелдер. Үкіметпен мемлекет қатысатын компаниялардың басшылық органдарында әйелдердің үлесін кезең-кезеңмен 30%-ға дейін арттыруға бағытталған шаралар қабылдануда. Елімізде еңбек жасындағы әйелдердің саны 4,5 млн-нан асты, олардың 75%-ы – экономиканың әртүрлі салаларында қызметте жүрген жалдамалы жұмыскерлер. Әйелдердің 35%-ы сауда және қызмет көрсету саласында, 32%-ы білім, денсаулық және ғылым саласында, 14%-ы өнеркәсіп, құрылыс және көлік салаларында, ал 9%-дан астамы ауыл шаруашылығында еңбек етуде.[5]

1. Әйелдер бизнесі – шағын бизнес

Әйелдер басқаратын кәсіпорындардың көп бөлігі – ШОК субъектілері. 2020 жылғы 1 қаңтарда Қазақстанда 1 330 244 ШОК субъектісі жұмыс істеді, оның 575 524-ін (43,3%) әйелдер басқарады. Әйелдер басқаратын субъектілердің ең көбі Алматы, Нұр-Сұлтан қалаларында және Алматы облысында. Солтүстік Қазақстан, Батыс Қазақстан және Ақмола облыстарында әйел кәсіпкерлердің аз екені байқалады.

Қазақстандық жеке кәсіпкерлердің жартысынан астамы (52,6%) – әйелдер. Олар сондай-ақ Қазақстанның ШОК саласында заңды тұлғалардың 28,1%-ын және шаруа (фермерлік) қожалықтарының (ШФК) 24,5%-ын құрайды. Әйелдердің көпшілігі (78,2%) бизнесті жеке кәсіпкер ретінде жүргізуді жөн көреді, тек 12,7%-ы заңды тұлға ретінде тіркелген. Жеке кәсіпкерлердің төрттен бір бөлігі және заңды тұлғалардың жартысы өз қызметін Астана және Алматы қалаларында жүзеге асыруда.[4]

2. Әйелдер бизнесі – қызмет көрсету саласы

Әйелдер білім беру (68,4%); жылжымайтын мүлікпен байланысты операциялар (60,4%); қонақ жайғастыру және тамақтану қызметтері (57,9%); көтерме және бөлшек сауда, автомобиль мен мотоцикл жөндеу (55,25); денсаулық сақтау және әлеуметтік қызметтер саласындағы (53,9%) қазақстандық ШОК субъектілерінің жартысынан астамын басқарады. Тау-кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді қазу (13,5%); көлік және қоймаға салу (17,0%); электрмен жабдықтау, газ, бу беру және ауа баптау (18,1); құрылыс (19,8%) сияқты салалардағы әйел ШОК субъектілері өте аз.

Жұмыс істеп тұрған, әйелдер басқаратын кәсіпорындардың ішінде ең көбі көтерме және бөлшек саудамен байланысты кәсіпорындар – 244 821 (42,5%); өзге де қызмет түрлерін ұсыну – 92 606 (16,1%); ауыл, орман және балық шаруашылығы – 60 202 (10,5%), жылжымайтын мүлік бойынша жасалатын операциялар – 49 085 (8,5%) болып тұр. Әйелдер мемлекеттік басқару және қорғаныс, міндетті әлеуметтік қамсыздандыру бойынша 100 кәсіпорынның 26-ын әйелдер басқарады. Қазақстанда әйелдер кәсіпкерлігінің маманданғаны байқалады.

Қазақстандық кәсіпкер әйелдер негізінен рентабельділік жағынан жоғары деңгейде емес, экономиканың үшінші секторында бизнес ашқан. Қазақстан экономикасының көлеңкелі секторының негізгі үлесі «әйелдер» саласына тиесілі екенін де атап өткен жөн. [7]

3. Әйелдер бизнесі – экономикалық және әлеуметтік маңызы бар бизнес

Әйелдер басқаратын кәсіпорындары бар салалар әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған. 2020 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша, олар ШОК секторындағы жұмыс орындарының 31,4%-ын қамтамасыз етеді. Абсолюттік мәнде бұл – 1 066 828 адам. Мәселен, денсаулық сақтау және әлеуметтік қызметтер саласындағы ШОК субъектілерінде жұмыс істейтіндердің 60,3%-ы әйелдер басқаратын ШОК субъектілеріне тиесілі. Олар көтерме және бөлшек сауда саласында 45,3% және қаржы және сақтандыру қызметі саласында 43,9% жұмыс орындарын қамтамасыз етеді. Әйелдер ашқан ШОК кәсіпорындарында қызметкерлер саны осы сектордағы ел бойынша орташа есеппен салыстырғанда аз.

Өнеркәсіп және өнер, ойын-сауық және демалыс сияқты салаларда ШОБ кәсіпорнындағы қызметкерлердің орташа саны елдегі «әйелдер» деңгейінен екі және одан да көп есе асып түседі. Бұл көрсеткішке жақын, бірақ аз мөлшерде арту қаржылық және сақтандыру, көлік және қойма, денсаулық сақтау және әлеуметтік қызметтер сияқты салалардан басқа салаларда да байқалады. Аталған салалардағы көрсеткіштер бірдей.

ШОК субъектілерінің өнім шығаруының гендерлік жағынан деректерінің болмауына байланысты, елдің ЖІӨ-іне әйелдер кәсіпкерлігінің үлесін бағалау үшін мынадай есеп жүргізу ұсынылады. 2019 жылғы деректер бойынша елдің ЖІӨ 69 532 626,5 млн теңге, ШОК субъектілерінің сол кезеңдегі өнімі — 32 386 960 млн теңге, демек, елдің ЖІӨ-ге ШОК үлесі 46,6%. 2020 жылғы 1 қаңтардағы есеп бойынша, әйелдер басқаратын ШОК кәсіпорындарында 1 066 828 адам, ал ерлер басқаратын кәсіпорындарда 2 331 958 адам жұмыс істегенін ескере отырып және осы кәсіпорындарда еңбек өнімділігі бірдей деп болжаған жағдайда, әйелдер басқаратын ШОК субъектілерінің шығарылымы шамамен 10 120 925 млн теңге, яғни елдің ЖІӨ-іне әйелдер кәсіпкерлігінің үлесі шамамен 14,6% деп қорытынды жасауға болады [7,8]

2. Әйелдердің кәсіпкерлікке тартылуындағы артықшылықтар мен кедергілер

Әйелдер кәсіпкерлігін дамытудағы негізгі артықшылықтардың бірі – олардың еңбекқорлығы мен жауапкершілігі. Қазақстандық әйелдер көп жағдайда бизнесті жан-жақты әрі сапалы жүргізуге тырысады, бұл оларды табысты кәсіпкерлер қатарына қосады. Сонымен қатар, әйелдер көбінесе өздерінің кәсіпорындары арқылы әлеуметтік мәселелерді шешуге тырысады. Мысалы, әлеуметтік кәсіпкерлік бағытында олар ардагерлерге, мүгедектерге, көпбалалы аналарға қолдау көрсететін жобаларды жүзеге асырады. Алайда, әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына кедергі келтіретін бірқатар факторлар бар. Олардың ең бастысы – қаржылық қиындықтар. Көптеген әйелдер бастапқы капиталдың жетіспеушілігінен және банктерден несие алу қиындықтарынан зардап шегеді. Банктер көбінесе әйелдерге қатысты консервативті көзқарас танытып, несие беруде қосымша талаптар қояды. Сонымен қатар, әйелдердің көбісі отбасылық міндеттерді кәсіпкерлікпен қатар алып жүруге мәжбүр. Үй шаруасы, бала тәрбиесі сияқты міндеттер көп уақытты талап етеді, бұл әйелдердің бизнеске толық көңіл бөлуіне кедергі жасайды. Осы себептен, кәсіпкер әйелдер уақыт тапшылығынан бизнесін кеңейту мен жетілдіруде қиындықтарға тап болады. Әлеуметтік және мәдени стереотиптер де әйелдердің кәсіпкерлікке қатысуына әсер етеді. Әсіресе, ауылдық аймақтарда әйелдердің іскерлік белсенділігі әлі де толық қабылданбаған. Көптеген өңірлерде әйелдер әлі де үй шаруасымен шектелуі тиіс деген көзқарас сақталып келеді. Бұл гендерлік теңсіздік әйелдердің әлеуетін толық іске асыруға кедергі келтіреді [3].

3. Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігіне арналған қолдау шаралары Әйелдер кәсіпкерлігін қолдау үшін Қазақстанда түрлі мемлекеттік және халықаралық бағдарламалар іске қосылған. «Бизнестің жол картасы-2025» бағдарламасы кәсіпкер әйелдерге қаржылық қолдау көрсетуді көздейді. Осы бағдарламаның шеңберінде әйелдерге төмен пайыздық несиелер, гранттар және бизнес-жобаларын жүзеге асыруға арналған кеңес беру қызметтері ұсынылады. Бұл әйелдерге өз істерін бастап, бизнестерін дамытуға үлкен көмек көрсетуде. Сондай-ақ, Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігін қолдаудың халықаралық бастамалары да кеңейіп келеді. Азия даму банкі, Еуропалық қайта құру және даму банкі секілді ұйымдар әйелдерге қаржылық қолдау көрсетіп, олардың кәсіпкерлік дағдыларын арттыруға арналған тренингтер ұйымдастыруда.

Бұл бастамалар әйелдерге қажетті білім мен тәжірибе жинақтауға мүмкіндік береді. Әйелдер кәсіпкерлігі қауымдастығы және Қазақстан әйелдер кеңесі сынды қоғамдық ұйымдар әйелдерге кеңес беру, оқыту, тәжірибе алмасу және бизнес-жобаларды іске асыруда қолдау көрсетуде. Сонымен қатар, олар кәсіпкер әйелдер арасында нетворкингті дамыту арқылы бір-бірімен серіктестік орнатуға мүмкіндік береді.

Және де «Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігін қолдауды көздейтін «Coca-Cola Белестері» секілді әлеуметтік жобаларды жүзеге асырудағы табысты тәжірибе гендерлік теңдікті қамтамасыз ету және

барлық әйелдер мен қыздардың құқын кеңейту, лайықты еңбек пен экономикалық өсу сияқты тұрақты даму мақсаттары арасында тікелей өзара байланыс қажет екенін көрсетеді. 2013 жылы құрылған «Coca-Cola Белестері» жобасы бүкіл Қазақстан аумағында, атап айтқанда өңірлерде кәсіпкерлік негіздері бойынша оқыту бағдарламаларын жүргізу арқылы әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға бағытталған. Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігін қолдауды көздейтін «Coca-Cola Белестері» секілді әлеуметтік жобаларды жүзеге асырудағы табысты тәжірибе гендерлік теңдікті қамтамасыз ету және барлық әйелдер мен қыздардың құқын кеңейту, лайықты еңбек пен экономикалық өсу сияқты тұрақты даму мақсаттары арасында тікелей өзара байланыс қажет екенін көрсетеді [2,7].

4. Болашақтағы даму перспективалары

Қазақстандағы кәсіпкер әйелдердің болашағы зор, себебі мемлекет пен халықаралық ұйымдар тарапынан көрсетілетін қолдау шаралары кеңейіп келеді. Технологиялардың дамуы, цифрландыру мен инновацияларға қол жеткізу әйелдерге жаңа мүмкіндіктер ашады. Қазіргі таңда онлайн-сауда мен IT саласындағы кәсіпкерлік белсенділік артып, әйелдерге бизнесті интернет арқылы жүргізуге мүмкіндік береді. Болашақта әйелдер кәсіпкерлігінің дамуы үшін гендерлік теңдікті қамтамасыз етуге бағытталған әлеуметтік бағдарламаларды күшейту маңызды. Сонымен қатар, әйелдер кәсіпкерлігіне арналған гранттар мен жеңілдетілген несиелерді көбейту, оларға бизнесті дамыту бойынша білім беру курстарын ұйымдастыру қажет. Әсіресе, ауылдық жерлерде әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға ерекше назар аударылуы тиіс, себебі бұл аймақтарда әлеуеті жоғары әйелдер әлі де жеткілікті қолдау ала алмай келеді.

Қорытындылай келе Қазақстандағы кәсіпкер әйелдер елдің экономикалық және әлеуметтік дамуына айтарлықтай үлес қосып отыр. Олардың белсенділігі тек өз бизнесін дамытуға ғана емес, қоғамдағы гендерлік теңдікті нығайтуға және әлеуметтік мәселелерді шешуге де ықпал етуде. Әйелдер кәсіпкерлігі экономиканың әртүрлі салаларында, әсіресе шағын және орта бизнес секторында белсенді дамуда, бұл халықтың жұмысбастандығын арттыруға, өңірлердің әлеуметтік жағдайын жақсартуға септігін тигізуде. Сонымен қатар, мемлекет тарапынан көрсетілетін қолдау шаралары, оның ішінде қаржыландыруға жеңілдетілген қолжетімділік, оқыту бағдарламалары, әйелдерге арналған гранттар мен несиелер кәсіпкерлік қызметтің дамуын жеделдетуде. Алайда, көптеген әйелдер әлі де қаржылық және мәдени кедергілерге тап болып, бизнесті кеңейтуге және тұрақты табысқа жетуге мүмкіндік беретін ресурстарға қол жеткізуде қиындықтарға ұшырауда. Кәсіпкер әйелдердің табысты мысалдары олардың әлеуетін толық көрсетуге және болашақта әйелдер кәсіпкерлігінің дамуына жол ашуға мүмкіндік береді. Әсіресе, ауылдық жерлерде кәсіпкерлікті дамыту үшін арнайы бағдарламалар мен қолдау тетіктерін күшейту қажет. Бұл тек экономиканы нығайтуға ғана емес, өңірлердегі әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етуге де ықпал етеді. Алдағы уақытта әйелдер кәсіпкерлігін одан әрі дамыту үшін келесі қадамдар маңызды: әйелдердің қаржыландыруға қолжетімділігін жеңілдету, бизнестегі гендерлік теңдікті насихаттау, білім беру бағдарламаларын жетілдіру және әйелдерге кәсіпкерлік дағдыларын арттыруға мүмкіндік беру. Осы қадамдар арқылы әйелдердің кәсіпкерлік қызметке белсенді араласуы елдің экономикалық өсімінің жаңа деңгейіне көтерілуіне ықпал ететін болады.

Өз еңбегімен кәсіп ашып, қиындықтарды жеңе білген әйелдер тек өздеріне ғана емес, бүкіл қоғамға пайдасын тигізуде. Қажырлы еңбек, сенім және өз ісіне адалдық әйелдердің келешек табысының кепілі болары сөзсіз [8].

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы. Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігі туралы мәліметтер. [\[stat.gov.kz\]\(https://stat.gov.kz\)](https://stat.gov.kz)
2. "Бизнестің жол картасы-2025" бағдарламасы. Қазақстандағы кәсіпкерлікті қолдау шаралары. [\[adilet.zan.kz\]\(https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900009680\)](https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900009680)
3. Азия даму банкі. Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігіне арналған бағдарламалар. [\[adb.org\]\(https://www.adb.org\)](https://www.adb.org)
4. Еуропалық қайта құру және даму банкі (ЕКҚДБ). Әйелдер кәсіпкерлігіне қолдау көрсету бағдарламасы. [\[ebrd.com\]\(https://www.ebrd.com\)](https://www.ebrd.com)
5. ҚазАқпарат. Қазақстандағы әйелдер кәсіпкерлігі мен оның қоғамдағы ролі туралы мақала. [\[inform.kz\]\(https://www.inform.kz\)](https://www.inform.kz)
6. Назарбаева, Ә. Қазақстандағы экологиялық таза өнімдер және олардың кәсіпкерлікке ықпалы. [\[inform.kz\]\(https://www.inform.kz/kz/\)](https://www.inform.kz/kz/)

7. Даму кәсіпкерлікті дамыту қоры. Әйелдер кәсіпкерлігіне арналған қаржылық қолдау бағдарламалары. [damu.kz](<https://damu.kz>)

8. Қазақстан әйелдер кеңесі. Әйелдер кәсіпкерлігін қолдау шаралары туралы ақпарат. [qwr.kz](<https://www.qwr.kz>)

ҒТАХА 06.39.41

Ж. М. ¹Зейнуллина, А. Т. ¹Омарова, С. К. ¹Ержанова, Ш. У. ²Ниязбекова

Омарова А.Т. – Phd, профессор

С.К. Ержанова – к.э.н., профессор

Ш.У. Ниязбекова – к.э.н., доцент

¹Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Zhanar_Z_E@mail.ru

²Ресей Федерациясы Үкіметі жанындағы Қаржы университеті

²Ресей Федерациясы, Москва қ.

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ТИІМДІЛІГІНЕ ӘСЕРІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ

Мемлекеттік басқарудың тиімділігі кез-келген мемлекеттің жұмыс істеу процесінде маңызды рөл атқарады. Бүгінгі таңда бұл мәселе азаматтардың өмір сүру сапасына тікелей әсер етеді, сонымен қатар мемлекеттің даму процесінің негізгі факторы болып табылады. Мемлекеттік басқарудың тиімділігіне жоғары мән бере отырып, «Мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында» бағалау жүргізудің және осы тиімділікті арттырудың негізгі қағидаттары айқындалды. Мысалы, тұжырымдамада мемлекеттік міндеттерді орындау процесінде ресурстарды ұтымды немесе тиімді пайдалану қажет екендігі атап өтіледі, мемлекеттік органдар мен мекемелер қызметінің тиімділігін өлшеуге арналған арнайы жүйе болуға тиіс, ол тұрақты негізде жүргізілетін болады.

Соның ішінде цифрландыру қоғамдық өмірдің барлық салаларына қатты әсер ете бастады. Бұл ықпал мемлекеттік басқаруды айналып өтпеді, мұнда цифрландырудың әсерінен жұмыс істеу тетіктері мен принциптері өзгере бастады.

Цифрлық трансформация тек технологиялық процесс емес, қоғам мен экономиканың барлық аспектілерін кешенді қайта құру болып табылады. Қазақстанда бұл трансформация жаһандық өзгерістер және әлемдік аренада бәсекеге қабілеттілікті арттыру қажеттілігі тұрғысынан ерекше өзектілікке ие болады.

Қазақстан Республикасының (ҚР) Мемлекеттік басқару жүйесін цифрлық трансформациялау – бұл азаматтар мен бизнес үшін мемлекеттік қызметтердің тиімділігін, ашықтығы мен қолжетімділігін арттыруға бағытталған аса маңызды процесс. Бүгінгі таңда жаһандық цифрландыру және технологиялық инновациялар жағдайында Қазақстан өзінің әкімшілік жүйесін жаңа заманның сынтетеуріндеріне бейімдеуге ұмтылуда.

Жалпы ақпараттық технологиялардың мемлекеттік басқарудың тиімділігіне әсерінің оң және теріс салдары. Ағымдағы экономикалық жүйеде тиімділіктің маңызды критерийлерінің бірі белгілі бір жүйені қолдауға арналған ақшалай шығыстардың деңгейі болып табылады. Екінші маңызды критерий – бұл іс-әрекеттің жылдамдығы. Осыған сүйене отырып, Deloitte беделді консалтингтік компаниясы өзінің аналитикалық есебінде цифрландыру бюджет қаражатының шығыстарын төмендетуге және мемлекеттік аппарат функцияларын орындау жылдамдығын арттыруға қабілетті екенін көрсетеді. Мысал ретінде АҚШ тәжірибесінен алынған сандар келтірілген, онда цифрландыру мемлекеттік басқару саласындағы қызметкерлерден 100 миллион сағатқа дейін жұмыс уақытын босата алды. Мұндай уақытты босату бюджет шығындарын 3 миллиард АҚШ долларына дейін үнемдеуге мүмкіндік берді. Цифрлық технологиялар осылайша мемлекеттік қызметшілердің уақыт шығындарын 27-30%-ға қысқартуы мүмкін.

Мұндай тұжырымдарды А.В. Маковейчук өз зерттеулерінде растайды және цифрлық технологияларды мемлекеттік басқару процесіне енгізу уақыт пен әкімшілік шығындарды айтарлықтай төмендетуі мүмкін екенін көрсетеді, әсіресе бұл бақылау мен қадағалау процесін жеңілдетуде және әртүрлі мемлекеттік мекемелер арасындағы байланысты жеңілдетуде көрінеді.